

népek keletkeznek. Nem hiába volt bizonyos fokú elkeseredés Magyarországon az első világháború után az erdélyiekkel szemben. Ezek szívósabbak, gyorsabb észjárásúak, demokrata szellemük miatt közvetlenebbek, magukat könnyen megkedveltetőbbek és jobb munkaerők voltak az átlag magyarországiaknál. Volt, akit csak a nepotizmus vitt a pályán előre, de a többség értékes tulajdonságai révén tudta megállni a helyét. Az erdélyi típus elleni ilyen magatartást természetesen az ösztönösen érzett kisebbségi érzés táplálta gyűlöletté itt-ott.

Ahogy sajátossá vált évszázadok során az erdélyi lélek, úgy magához hasonlóvá szerette a fából faragott, előre sejtett földöntúli szenvedéstől fájdalmas somlyói arcot. A kegytemplom szobra primitív, és mégis mély művész kifejezője a nép fájdalmának. Ezért van hihetetlenül mély gyökere az Ékes Virágszál tiszteletének. Ezért csak az érti meg, aki érzi. Másnak csak olyan Mária-szobor, mint a radnai, pócsi, remetei.

Havasokon, mezőn, börtönben, laktanyákban, kórházak kínos ágyain és búcsúsok kedvében, bölcsőringató szelíd anyák és sorsuk elé idézett komor férfiak lelkéből fakad a becéző név: Ékes Virágszál. És havason a hóvihár végét, mezőn a kalász érését, börtönben, laktanyákban a gyorsabban tűnő időt, kórházban a kín enyhülését, bölcső mellett a földönjáró szentek türelmét és alázatát, a megidézett férfiak erejét Ő eszközli ki.

Ha majd eleget szenvedtél, akkor megérted, hogy amit mondtam, az nem szép szó, vagy prédikációs frázis, hanem igazság. Mert a szenvedések során mind jobban erdélyivé válsz, nem külsőségekben, hanem belsőleg. Ahogy megérzed az Ékes Virágszál érintését, jobban szereted hazádat is, mert Ő és az a föld misztikus kapcsolatban van egymással. Aki nem csak a flekken erdélyiségét tudja értékelni, az tudja, hogy ez a kapcsolat menti át a népet az árvizeken.

* „Így szólt édesanyám pünkösöd előtti pénteken...” - a szerző édesanyja, Cs. Zakariás Anna ezt egy budapesti, 1951-es, vagy 52-es pünkösöd előtt mondhatta néhány sorral lejjebb a „fiam” a könyv címzettjének, a szerző akkor 8-9 éves fiának szól

** „Így” - ahogyan a két mondattal előbb említett „hideg-buták” mondják *** „háború, börtön, menekülés, földönfutás, a siculicidium sokféle új formája - a megállapítás hitelét növeli, hogy mindebben része volt a szerzőnek.

Utánnomás a kolozsvári Szabadság c, napilap 2003. március 5-i számából

A szamosújvári örmény temető sírkövei

Olvasom az örmény vonatkozású irodalom legújabb kiadványát.* A végére érve az utolsó lapon a budapesti XI. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat nevében az elnök, *Szongoth Gábor* így nyilatkozik: „Ezért készítettük (helyesen: készítettük) ezt a könyvet, ami (=amely) nem teljes körű felmérése a temetőnek, nem tudományos igényű, de talán felkelti az olvasó, az őseit kutató rokonok érdeklődését.” Az idézetben magam emeltem ki a nem túlságosan udvarias, sommásan ítélkező részletet. A könyv sokat ígérő címével szemben az ítékezésben van némi igazság. S mégis... Ha eltekintünk a könyv 18. lapig tartó bevezető fejezeteitől, a III. A temetőkert című résztől, a könyv lapjaiban örömet leli az olvasó. Innen csodás papíron, a sírkövek csodás színes fényképfelvételeiben gyönyörködhetünk. Igaz a szamosújvári szerző megállapítása: „A szamosújvári örmény sírkert esetében is fontos lenne megőrizni a sajátos jelleget, kikerülni a stílustalan, szellemétől idegen betelepítéseket, és biztosítani a belső törvényeivel összhangban lévő szerves fejlődést.”

Ismeretes, a szamosújvári vár alatti Gerla nevű falú a 16. század végén annyira elpusztult,

hogy talán egyetlen lakója sem maradt életben. Az 1672-ben Apafi Mihály erdélyi fejedelem hívására megjelent örmények 1700-ban megvásárolták a vártól délre eső Gerla falu helyét városépítés céljára. A város felépítése 15 évig tartott. Amilyen mértékben csökkent a vár jelentősége, olyan mértékben növekedett az új városé. Házai gyorsan szaporodtak. 1720-ban 148 ház, 1727-ben 193 ház, 1735-ben már 219 örmény ház volt. 1759-ben Szamosújvár a szabad királyi városok közé emelkedett, státusát II. József 1786-ban kelt új oklevélben megerősítette. Közben a város örmény lakói lassan-lassan elmagyarosodtak, beolvadtak a magyarságba. 1750-ben még 429 örmény családra csak 26 magyar család esett, száz év múlva a városban 2299 örmény mellett már 1681 magyar és ugyanannyi román lakott. Ettől kezdve a magyarrá vált örmények száma fokozatosan csökkent.

A századok folyamán elhunyt örmények, majd magyarrá vált örmény családok tagjait, leszármazottait temetni kellett. Az első ismert temetkezési helyek a templom körüli cintermek voltak. Ezek ma már nem léteznek, csak a főtéri nagytemplom alatt található kriptá van meg, amelyet Balázs Bécsi Attila külön fejezetben ismertet: a mai temető helyét 1807-ben határozzák el, 1808-ban nyitják meg. A temető kertben jelenleg Balázs-Bécsi összesen 615 sírjelet mér fel. Munkájában a teljes anyag közlésétől eltekint, bár rajtuk az Erdélybe menekült örmény családok nevének csaknem mindegyike fellelhető.

A temetőt nyolc parcella tagolja. A szerző parcellánként a legszebb, örmény vonatkozásban legjelentősebb személyek sírköveinek színes fényképfelvételeit sorakoztatja fel.

Gyönyörködöm az I. parcellában Simai Tivadar, Verzár Joachim, Meskó Izsák, a II. parcellában Korbuly Mária, Bondánfi Gábor, Jakabfy Emánuelné, a III. parcellában Kehes Joachim, Kappingyán Aladár, a IV. parcellában Esztegár László, Szarukán Katalin, az V. parcellában Gajzágó László, Agopcsa Gergely, Murádin Domokos, a VI. parcellában Fogolyán Gyula, Nuridsán Antal, a VII. parcellában Czetz Zakariás, Kapatáp László, a VIII. parcellában Dajbukát József, Zachariás József síremlékében. Olvasva a feliratok sokaságát, helyesen állapítja meg a szerző rólunk: mi örmények mindnyájan rokonok vagyunk.

A fényképfelvételeken túl tudományos szempontból legjobban értékelhető a könyvnek *A sírjelek tipizálása és művészettörténeti elemzése* című fejezete. A legrégebbi sírköveket klasszicista, a neogótikus, majd a szecessziós ízlésvilágot tükröző sírkövek követik. Számomra revelációnak hatott a nagytemplom alatti kriptá sírjeleinek leírása.

Sajnos, nem emelik, inkább rontják a könyv értékét A település rövid története, A nép és városa című, harmadkézről származó bevezető részek. Ez a könyv témájához szervesen nem tartozó rész 4-5 lapos, tömör bevezetőben szakszerűen összefoglalható lett volna... Mindez talán abból is adódik, hogy a felhasznált könyvészet címei között nem találom a Szabó T. Attila szerkesztésében, 1944-ben megjelent *Szolnok-Doboka vármegye magyarsága* című tanulmánykötetet, benne Bíró József tanulmányát: *Szamosújvár története*. Az már egyenesen mosolyt fakaszt, hogy az 1291-ben elsőként említett Gerlahida településnév a szerző szerint „valószínűleg 'sóslét' vagy 'gázlót' jelent". Mi lehet ez a sóslé? A szerző talán erre a szóláshasonlatra gondolt: Sós, mint a géra? Valóban sokáig tartotta magát az a nézet, hogy a Gerla helység név a „gázló” jelentésű szláv grlo átvétele; az a szláv szó, amelyből a román garla is való. Ez a nézet ma már a múlté. A mai tudományos felfogás szerint a Gerlahida épp olyan összetett szó, miként a Bonchida. Az előbbi név tulajdonképpeni értelme ez: egy Gerla (Gerlach) nevű személy birtokán lévő (Szamos)híd: Gerla hídja. Az elnevezés azzal kapcsolatos, hogy egy Gerlach nevű személy birtokán híd vezetett át a Kis-Szamoson, s az áruval a hídon átkelőknek a tulajdonosnak vámot kellett fizetniük.

Murádin László

*A szamosújvári magyar-örmény katolikus temető monográfiája. Írta Balázs-Bécsi Attila, Budapest, 2002.
